

TORI UNIVERSAALSUUNA HOBUSTE ARETUSPROGRAMM

Heaks kiidetud Eesti Hobusekasvatajate Seltsi
tori hobuste kasvatajate haruseltsi
erakorralise üldkoosoleku otsusega
23.10.2024.

Õiguslikud alused

Õiguslikud alused tori tõugu hobuste universaalsuuna (tõumärk TA) aretusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on Euroopa Liidu tõuaretuse määrused ja Eesti Vabariigis kehtiv aretusseadus.

Üldine

Käesolev Programm on koostatud aastateks 2024 kuni 2034. Programm hõlmab abinõusid, mis on vajalikud tori universaalsuuna hobuste (tori TA) aretuseks ja selle populatsiooni säilitamiseks.

Aretuspiirkond ja populatsioon ning aretusloomade arv.

Tori universaalsuuna hobuste aretuspiirkond on Eesti Vabariik.

Tori universaalsuuna hobuste aretuspopulatsiooni moodustavad tori universaalsuuna hobustena sünnipäraselt registreeritud hobused ning käesolevas aretusprogrammis väljatoodud nõuete kohaselt tori universaalsuuna tõuraamatutesse kantud hobused.

Aretusprogrammi täitmisest võtavad osa kõik aretusloomad, kes on kantud tori universaalsuuna (tori TA) tõuraamatutesse.

01.11.2024 seisuga on tori hobuste (universaalsuund) populatsioon jagunenud eri tõuraamatute (Tori Hobuse Seltsi (THS) peetav TA originaaltõuraamat, Eesti Hobusekasvatajate Seltsi (EHS) peetav tori hobuste tõuraamat, Vana-Tori Hobuse Ühingu (VTHÜ) peetav vanatori hobuste tõuraamat) vahel ning on orienteeruvalt 600 hobust.

Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid

Aretusprogrammi osadena esitatakse järgmised protseduurireeglid:

- Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord
- Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord
- Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord
- Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

- Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

1. Tori universaalsuuna hobuste (tori TA) aretus

1.1 Aretuse eesmärk

Selle aretusprogrammi eesmärgiks on tori universaalsuuna hobuste (PõLAS-e § 2 lõike 2 mõistes alampopulatsioon) säilitamine.

Tori hobusetõugu iseloomustab põlvnemise ühtsus sõlmeellastest ja tori tõu esiisast Hetmanist (s.1885). Põlvnemises väheneb eelnevas aretuses kasutatud komponenttõugude osakaal.

Hobustel peavad olema programmi eesmärkidele vastavad jõudlusnäitajad, sest tegemist on mitmekülgse kasutusotstarbega hobustega.

Eesmärk on aastaks 2034 laiendada tori universaalsuuna tõuraamatutesse kantud täkkude kasutamist aretuses ja tagada populatsiooni suurenemine.

Suurendada aastas sündivate varssade arvukust vähemalt 40 varsani, kelle kolme eellaste põlvkonna jooksul ei ole kasutatud teist tõugu aretusmaterjali.

Suurenema peab tori universaalsuuna hobuste aretusprogrammis osaleva populatsiooni põlvnemise ühtlikkus ja vähenema sõltuvus komponenttõugudest. Seejuures on eesmärgiks suurendada aretajate teadlikkust paaride valiku otsuste langetamisel ning vajadusel viiakse läbi individuaalset nõustamist.

1.2 Aretusmeetodid

Tori universaalsuuna hobuste (tori TA) kui ohustatud tõugu looma aretus toimub puhasaretuse teel, aretusprogrammis osalevad täkud ja märad, kes on kantud tori universaalsuuna (tori TA) tõuraamatutesse.

Oluline tähtsus on liinaretusel, ühtlikul paaride valikul soovitud omaduste kinnistamiseks ja mitteühtlikul paaride valikul tõutunnuste ühtlustamiseks. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus (inbriidingu koefitsient kuni 8 %).

1.3 Aretusedu saavutamise abinõud

Programmi eesmärkide saavutamiseks jälgitakse hobuste põlvnemist, kogutakse hobuste kohta jõudlusandmeid (välimiku hindamine erinevates vanuseastmetes, osalemine jõudluskatsetel jne).

Saadud andmete ja tulemuste põhjal on võimalik hobuste aretusväärtuste kindlakstegemine. Aretusväärtuste kogumist lähtudes tehakse valiku otsused, milliseid hobuseid loetakse aretuses

kasutamiseks soovitavateks või selleks mitte sobilikeks. Valiku otsuste vormideks on täkkude tunnustamine ja hobuste tõuraamatu sektsioonidesse kandmine.

Eesti Hobusekasvatajate Selts (edaspidi EHS) jagab ja vahendab aktiivselt aretusala infot, mis viib sobiva paaride valikuni. Samuti propageerib aretuselts hobusekasvatust ja ohustatud tõugu looma pidamist üldisemalt ning leiab meetodeid, mille abil kujundada positiivset avalikku arvamust.

Tori universaalsuuna hobuste (tori TA) tõuraamatut peetakse elektrooniliselt, algdokumente säilitatakse EHS kontoris. Andmete kogumisel, kasutamisel ja säilitamisel lähtub EHS kehtivast seadusandlusest. Tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana on EHS avaliku teenuse pakkuja. Hobuste põlvnemise ja jõudluskontrolli tulemuste andmed avalikustab EHS paberkandjal või digitaalselt (Põllumajanduse Registrite ja informatsiooni Ameti hobuslaste registris, aastaraamatus, kodulehel jm).

1.4 Sisestav ristamine eriprogrammi alusel

Eriprogrammi võib rakendada vastavuses kehtiva aretusala seadusandlusega, kui on täidetud mõlemad tingimused:

- teaduslikult on tõendatud vajadus kasutada ühekordset sisestavat ristamist genofondi rikastamiseks ja sugulusaretuse ohu vältimiseks;
- eriprogrammi raames lubatakse kasutada tori hobuse tõuraamatu põhiosa osa I ja osa II hobuseid või ajalooliselt tori tõu aretuses kasutatud sobiliku tõu hobust.

1.5 Tõu iseloomustus

Tori universaalsuuna hobused on kergesti õpetatavad universaalsed kliimaatiliselt kohanenud ratsa- ja rakendihobused, kes on sobilikud kasutamiseks talutöödel, metsanduses, turismitaludes, ratsakoolides, rakendispordis, harrastushobusena, maastikuhooldajana jne. Tori universaalsuuna hobuseid iseloomustab ühtlik ning teistest tõugudest eristuv genofond.

Tori tõug baseerub 1856. aastal asutatud Tori Hobusekasvanduse ja 20. sajandi alguses väljakujunenud tori hobusetõu päritoluga soojavereliste hobuste populatsioonil, kus teatud aretusetappidel on suuremat geneetilist mõju avaldanud tori tõu esiisast Hetmanist alates idafriisi, postjee-bretooni ja hannoveri hobusetõud. Tori hobuste tõuraamat avati 1922.a ning tori hobusetõug kinnitati iseseisva tõuna 1925.a.

Põlvnemises väheneb postjee-bretooni täkkude Loots, Uhke, Tugev, Sammur ja Virk ning hannoveri tõugu täkkude Albus, Delfiin, Farda, Kiirus, Kraver ja Wef osakaal.

Põllumajandusministri 8.12.2005 määrusega nr 118 muudeti põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu ning tori hobuse puhul loeti ohustatuks universaalsuuna hobuste populatsioon.

Lähtudes Põllumajandusloomade aretuse seaduse muutmise seadusest tehti muudatused tori tõugu hobuste säilitus- ja aretusprogrammi, mis kinnitati Veterinaar- ja Toiduameti poolt

05.06.2008. Tori tõugu hobuste tõuraamat jagati kaheosaliseks: universaalsuuna osa ja aretussuuna osa ning vastu võeti kaks aretusprogrammi.

10.07.2023 kiideti heaks Eesti Hobusekasvatajate Seltsi poolt esitatud tori hobuse aretusprogramm, mille kohaselt EHS poolt peetavas tori hobuse originaaltõuraamatus on tori tõugu hobuste universaalsuuna (TA) hobused kantud tõuraamatu I osasse ja aretussuuna (TB) hobused tõuraamatu II osasse, kuid neid ei loeta eraldiseisvateks alampopulatsioonideks ja neil ei ole käesolevalt eraldi aretusprogrammi ega eraldi tõuraamatuid. Selle puuduse kõrvaldamiseks avab EHS täiendava tõuraamatu, kuhu aretajatel on soovi korral võimalik kanda hobused, kes vastavad nii käesoleva Programmi kui ka THS kasutatava tori universaalsuuna hobuste aretus- ja säilitusprogrammi nõuetele.

1.6 Tõu omadused

Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Keskmiised mõõtmed 4-aastastel ja vanematel hobustel (2023.a. seisuga):

	TÄKUD	MÄRAD
Turjakõrgus (tk)	166,7 cm (lim 158 ... 173 cm)	163,8 cm (lim 156 ... 171 cm)
Rinnaümbermõõt (rü)	196,3 cm (lim 187 ... 210 cm)	202 cm (lim 190 ... 214 cm)
Kämbblaümbermõõt (kü)	22,3 cm (lim 21,5 ... 23,0 cm)	21,8 cm (lim 20,5 ... 23,0 cm)

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina.

	SOOVITUD	MITTE SOOVITUD
TÜÜP	Elegantne, suursugune ja harmoonilise välimusega hobune, keda iseloomustab suurem massiivsus ja suhteliselt suurem keha pikkus võrreldes sporthobuse tüübiga. Täkkudel ja märadel peavad olema selgelt väljendunud soo- ja tõutunnused.	Robustne, toores, Mitteharmooniline välimus, soo- ja tõutunnuste puudumine.

KEHA	Ristkülikukujuline (kehapikkus ületab turjakõrguse 5 kuni 8 cm võrra), harmooniliselt, tugevalt ühendunud hobuse ees-, kesk- ja tagakeha.	Ruudukujuline keha, pehme selg, avatud pikk tühimik, kumer nimme, lühike ja horisontaalne laudjas.
PEA	Väljendusrikas, keskmise suurusega, sirge, proportsioonis kehaga, lõuapärade vahe lai ja vaba liikumisega. Keskmise pikkusega kõrvad.	Ilmetu, suur, pikkade, lühikeste või lontis kõrvadega.
SILMAD	Suured, elavad, tumedad, sõbralikud ja ümarad silmad.	Väikesed, tuhmid, tuimad ja varjatud silmad.
KAEL	Täkkudel keskmise pikkusega, pealt kumer ning kuklaga hästi ja kergelt ühendatud. Märadel keskmise pikkusega, sirge ning kuklaga hästi ja kergelt ühendatud.	Madal, sügava ühendusega, kiilukujuline ja lühike.
PIHT	Pikk, hästi väljaarenenud turi, suured libajad abaluud ja pikad õlavarred.	Lühike või madal turi, väikesed, lühikesed või püstjad abaluud, lühikesed õlavarred.
JALAD	Hea lihastiku ja korrektse ehitusega, hästi arenenud liigesed. Elastsed, keskmise pikkusega sõrgatsid ja hästi vormitud kabjad.	Puudulikult arenenud lihastikuga, väikesed, lamedad ja silmapaistmatud liigesed. Eetsi- või taatsirandmene seis. Lühikesed või püstised sõrgatsid. Liiga kitsas, saabeljalgne, rangjalgne ja kooskandne seis. Väikesed kabjad.
VÄRVUS	Kõik tori hobustel esinevad värvused. Enamlevinud värvused on raudjas, kõrb ja kollane.	Suured heledad laigud kehal.

LIIKUMISED	Hoogsad ja maadhaaravad põhiallüürid (4taktiline samm; 2-taktiline traav; 3-taktiline galopp). Liigutused peavad kanduma energilistest tagajalgadest läbi elastse ja kergelt õõtsuva selja üle esijalgadele. Jäsemed peavad seejuures liikuma otse ja ettepoole. Samm vaba ja maadhaarav. Traav ja galopp selgelt äratuntava lennufaasiga, elastsed, hoogsad ja tasakaalukad.	Lühike, madal ja mitteelastne liikumine. Kinnine, fikseeritud selg, seotud õlad, tagajalgade nõrk tõuge. Riivlevad või pöörlevad liigutused.
ISELOOM	Sõbralik, rahulik, usaldav, energiline, tasakaalukas, töötahteline, hea kohanemisvõimega.	Kartlik, närviline, äkiline, tige.
TERVIS	Pärilike vigadeta ja haigusteta, hea sigivuse ja söödakasutusega hobune.	

2.Tori universaalsuuna hobuste (tori TA) tõuraamatusse kandmise alused

2.1 Mõisted

Tõuraamat – andmekogu, kuhu kantakse hobuse põlvnemise andmed, aretaja ja omaniku andmed ning tema jõudluskontrolli ja geneetilise väärtuse hindamise tulemused koos järglaste nimetamisega.

Tõuraamatus registreerimine – tori universaalsuuna hobuse või tema järglase või universaalsuuna tõuraamatusse kandmiseks sobiliku hobuse arvelevõtmine tõuraamatu põhi- või lisaosas.

Tõuraamatusse kandmine – mära või täku sugulise kasutuse või aretuseks tunnustamise registreerimine tõuraamatu numbri andmisega.

Tõuraamatu number – hobusele antav järjekorra number tõuraamatus, number antakse eraldi täkkudele ja märedele.

Komponenttõug – ajalooliselt tori hobuse aretuses kasutatud ja aretusühingu poolt tunnustatud hobusetõug (hannover, inglise täisvereline, holstein, trakeen).

2.2 Tõuraamatusse kantavad andmed

Käesoleva Programmiga seotud tori universaalsuuna (TA) hobuste tõuraamatut (edaspidi "Tõuraamat") peab Eesti Hobusekasvatajate Selts, kes vastutab sissekannete eest. Tõutähis tori universaalsuuna hobustel on „TA”. Tõuraamatu andmeid säilitatakse elektrooniliselt.

Algdokumente säilitatakse EHS-i kontoris.

Tõuraamatus peavad olema iga hobuse kohta järgmised andmed:

- aretaja ja omaniku nimi ning aadress
- sünniaeg, sugu, värvus ja märgised
- hobusele paigaldatud kiibi kood
- individuaalnumber (UELN number)
- vähemalt neli esivanemate põlvkonda
- tõuraamatusse kandmised ja kannete muutused
- väljamineku kuupäev ja põhjus
- kõik teadaolevad jõudluskontrolli tulemused ja võimalusel aretusväärtuse määramine
- tõuaretusalane näitus ja toimumisaeg
- hobuse järglaskond
- põlvnemisandmete geneetilise ekspertiisi akti number

Sugulises kasutuses olevatel täkkudel on põlvnemisandmete õigsuse kontroll geneetilise ekspertiisiga kohustuslik, teistel hobustel soovituslik.

3. Tori universaalsuuna hobuste tõuraamatu jagunemine:

Tori universaalsuuna (TA) hobuste tõuraamat jaguneb põhiosaks ja lisaosaks.

Põhiosa:

- täkkude peatõuraamat I
- täkkude peatõuraamat II
- täkkude tõuraamat
- märade peatõuraamat I
- märade peatõuraamat II
- märade tõuraamat
- eeltõuraamat

3.1 Täkkude kandmine peatõuraamatusse I, peatõuraamatusse II ja tõuraamatusse

Täku kandmine peatõuraamatusse I, peatõuraamatusse II ja tõuraamatusse toimub mitte varem kui teisel eluaastal.

3.1.1 Peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu täkid:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vanatori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;
- kes on hinnatud hindamiskomisjoni poolt ja saanud kõigi hinnatavate tunnuste osas vähemalt „7“punkti;
- kelle põlvnemises on nelja põlvkonna vältel kasutatud ainult tori tõugu hobuseid;
- kes on tunnustatud tõu- ja hindamiskomisjoni poolt, või kes on tunnustamata, kuid võetud sugulisse kasutusse;
- kelle puhul on oodata aretusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist.

3.1.2 Peatõuraamatusse II kantakse tori tõugu täkid:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vanatori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;

- kes on tunnustatud;
- kes ei vasta peatõuraamatu I osa nõuetele;
- kelle põlvnemises võib esineda viis komponenttõu esindajat eellaste tabeli IV põlvkonnas ning eellastabeli II põlvkonnas ei esine komponenttõu esindajat;
- kelle puhul on oodata aretusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist; - täkk, kes on läbinud noorhobuste jõudluskatsed ja on hinnatud.

3.1.3 Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad tori tõugu täkkud:

- kes on registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vana-tori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;
- kelle põlvnemises ei esine rohkem kui kaheksa komponenttõu esindajat eellaste tabeli IV põlvkonnas;
- kes ei vasta peatõuraamatu I ja peatõuraamatu II nõuetele.

3.2 Märade kandmine peatõuraamatusse I, peatõuraamatusse II ja tõuraamatusse

Peatõuraamatu I, peatõuraamatu II ja tõuraamatu osasse kantakse sugulises kasutuses olevad märad.

3.2.1 Peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vanatori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;
- kelle põlvnemises on nelja põlvkonna vältel kasutatud ainult tori tõugu hobuseid;
- kelle puhul on oodata aretusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist; - kes on hinnatud.

3.2.2 Peatõuraamatusse II kantakse tori tõugu märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vanatori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;
- kes ei vasta peatõuraamatu I osa nõuetele põlvnemise osas;
- kelle põlvnemises võib esineda viis komponenttõu esindajat eellaste tabeli IV põlvkonnas ning eellastabeli II põlvkonnas ei esine komponenttõu esindajat;
- kes on hindamisel saavutanud kõikide hinnatavate tunnuste osas vähemalt "6" punkti.

3.2.3 Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad:

- kes on registreeritud tori universaalsuuna tõuraamatu (TA) eeltõuraamatus, vana-tori suuna tõuraamatus või enne 10.07.2023 tori hobuse universaalsuuna (TA) tõuraamatu põhiosas;
- kelle põlvnemises ei esine rohkem kui kaheksa komponenttõu esindajat eellaste tabeli IV põlvkonnas;
- kes ei vasta peatõuraamatu I või peatõuraamatu II nõuetele põlvnemise osas.

3.3 Eeltõuraamat

Eeltõuraamatusse registreeritakse:

- käesolevale aretusprogrammile vastavate tori universaalsuuna (TA) või vana-tori või tori universaalse suuna (TA) hobuse tõuraamatu põhiossa enne 10.07.2023 a kantud hobuste järglased;
- hobune, kelle vanemal ei esine eellastabeli IV põlvkonnas rohkem kui 8 komponenttõu esindajat.

Eeltõuraamatusse on võimalik kanda hobune, kelle üheks vanemaks on lisaossa kantud hobune ja teiseks vanemaks on peatõuraamatusse I või II kantud hobune.

Eeltõuraamatusse registreeritava varsa isa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

3.4 Tõuraamatu lisaosa

Tõuraamatu lisaossa kantakse tõukomisjoni poolt põhjendatud otsusega tori universaalsuuna hobuse aretuses vajalikuks peetud hobune:

- kes on nõuetekohaselt identifitseeritud;
- kes on tori tõu universaalsuuna alampopulatsiooni kuuluv;
- kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele;
- kes on saanud kõigi hinnatavate tunnuste osas vähemalt 7 punkti.

Tõuraamatu lisaossa kantud hobuse mära- või täkkjärglane, kelle üheks vanemaks on lisaossa kantud hobune ja teine vanem on universaalsuuna peatõuraamatu I või II osasse kantud või kandmiseks sobilik hobune, on võimalik kanda tõu- ja hindamiskomisjoni otsusega tõuraamatu põhiosa eeltõuraamatusse ja siis loetakse ta puhtatõuliseks.

Lisaossa kantaval hobusel peab olema tehtud geneetiline identifitseerimine.

3.5 Sissekannete muutmine

Juhul kui selgub, et hobuse sissekanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud valede või puudulike põlvnemisandmete või muude tunnuste alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused. Põlvnemisandmete geneetisel ekspertiisil vales osutunud põlvnemisandmed tuleb korrigeerida.

4. Tõuraamatu pidamise kord

4.1. Vajalikud dokumendid tõuraamatusse registreerimisel

4.1.1 Paaritustunnistus (Lisa 1)

Paaritustunnistuse blanketi väljastab täku pidajale EHS. Täku valdaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust.

Paaritatud mära omanik saab täku valdajalt paaritustunnistuse esimese lehe, mida ta hoiab alles kui tõendust toimunud paarituse kohta. Mära müügi korral antakse paaritustunnistus edasi mära ostjale.

Täku valdaja on kohustatud pidama paaritusnimekirja (Lisa 2), kus ta fikseerib toimunud paaritused kronoloogilises järjekorras.

Täku valdaja peab saatma paaritustunnistuse teise lehe ning paaritusnimekirja EHS-i kontoris enne paaritusaasta 31. detsembrit.

Paaritustunnistusel peab olema märgitud:

- mära nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- täku nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- paaritusajad;
- võimaluse korral mära tiinuse kontrolli kuupäev ja tulemus; - mära omaniku või omaniku esindaja nimi ja aadress; - täku valdaja nimi, aadress ja allkiri.

4.1.2 Varsa sünnitunnistus (Lisa 1)

Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil, kuid võib kasutada ka muud vormi, kui seal on kajastatud kõik nõutavad andmed. Mära omanik või tema esindaja täidab varsa sünnitunnistuse, allkirjastab ning saadab selle EHS-i 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusele peab olema kantud:

- varsa ema nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number
- mära omaniku või omaniku esindaja nimi ja aadress
- varsa sünniaeg ja sugu
- varsa värvus
- varsa omaniku nimi ja allkiri

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHS-i kõikide sündmuste puhul (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm), vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

4.1.3 Identifitseerimisleht

HOBUSE IDENTIFIKATSIOON (Lisa 3)

Varsa identifitseerib ning hobuse identifikatsiooni (edaspidi identifitseerimislehe) täidab EHS-i poolt volitatud isik varsa ema juures. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Identifitseerimisleht allkirjastatakse hobuse omaniku või omaniku esindaja poolt. Identifitseerimisleht koostatakse kahes eksemplaris, mille üks koopia antakse hobuse omanikule. Identifitseerimislehe originaali alusel vormistatakse hobuse pass enne varsa 6 kuu vanuseks saamist, vanemate hobuste puhul hiljemalt kuue kuu jooksul peale identifitseerimist. Hilisema identifitseerimise korral tuleb passi märke "duplikaat".

Identifitseerimislehel peavad sisalduma järgmised andmed hobuse kohta:

- nimi, sünniaeg, sünnikoht, sugu ja tõug
- omaniku või omanike esindaja nimi ja aadress
- ema ning isa nimed, individuaalnumbrid (UELN) ja/või tõuraamatu numbrid
- ema paaritamise/seemendamise aeg ning paaritustunnistuse number
- värvus, märgiste kirjeldus ja joonisdiagramm
- märke transponderiga märgistamise kohta
- identifitseerija ja omaniku või tema esindaja allkirjad

4.2 Hobusepassi väljaandmise kord

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta. Pass kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema. Passi kadumisest peab omanik EHS-le viivitamatult teavitama ning kirjaliku avalduse alusel väljastatakse talle duplikaatpass.

Pass vormistatakse hobusele, kelle kohta on tõuraamatupidajal järgmised dokumendid: -
varsa sünnitunnistus (kohustuslik varssadel)

- hobuse identifitseerimisleht (vajadusel eraldi transpondriga märgistamise teade – Lisa 4)
- vanema hobuse puhul põlvnemist tõendav dokument

Pass edastatakse hobuse omanikule peale passi väljastamisega seotud arve tasumist. Pass sisaldab järgmisi andmeid:

- passi väljastanud aretusühistu nimi;
- hobuse individuaalnumber (UELN);
- hobuse märgistus (transponder, põletusmärk jms.);
- hobuse tõug, sünniaeg, sugu, värvus, märgised ning joonisdiagramm;
- hobuse ja tema eellaste põlvnemine nelja põlvkonna ulatuses (sh. hobuse vanemate ja vanavanemate nimed, värvused, sünniaastad);
- hobuse jõudluskontrolli ja aretusväärtuse andmed, märkmed hobuse hindamise ja tunnustamise kohta;
- aretuskonkursside ja näituste tulemused; - aretaja, hobusepassi saaja, nimi ning aadress.

Pass tuleb tagastada peale hobuse hukkumist või lihaks tapmist hobuse omaniku või volitatud isiku poolt EHS-le.

4.3. Aretusandmete muutmine

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omaniku vahetus jm) kantakse passi ja tõuraamatusse EHS-i volitatud isiku poolt. Vastavate märgete tegemiseks esitab hobuse omanik EHS-le avalduse paranduse sisseviimiseks dokumenti ja vajadusel paranduse tegemise aluseks oleva dokumendi koopia või ära kirja.

Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHS-le.

Passis sisalduvate andmete muutmine või täiendamine omaniku poolt on keelatud. Omanikul on kohustus toimunud sündmusest teavitada EHS-i 30 päeva jooksul peale sündmust.

4.4 Aretaja kohustused

Aretaja kohustatud pidama arvestust karjas olevate hobuste üle (Lisa 5). Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed:

- hobuse nimi
- tõug
- sünniaeg
- UELN number ja transpondri number
- karja toomise ja karjast väljaviimise aeg
- lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga.

Andmete muutumise korral (nt hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Tõuraamatus registreeritud hobuse pidaja peab täitma algarvestuse lehte.

Aretaja vastutab andmete õigsuse eest paaritustunnistusel, varsa sünnitunnistusel ja teistel dokumentidel, mida nad täidavad või väljastavad. Aretaja kohustus on kontrollida oma hobuse dokumentides sisalduvate andmete õigsust. Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHS-i viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHS-le.

EHS-i volitatud isik viib sisse vajalikud parandused koos märkustega.

Hobuse sündmuse (omaniku vahetus, kastreerimine, hukkumine jms.) korral teavitab hobuse omanik või omanike esindaja sellest EHS-i tõuraamatu pidajat 1 kuu jooksul sündmuse toimumisest alates. Hobuse hukkamise või lihaks tapmise korral tuleb hobuse identifitseerimise dokument (hobuse pass) tagastada EHS-le 30 päeva jooksul peale toimunud sündmust.

Aretaja on kohustatud lubama läbi viia põlvnemisandmete õigsuse kontrolli uuringuid ja tulemustest tuleb teavitada EHS-i 30 päeva jooksul.

4.4.1 Omaniku vahetusest teavitamine

Omaniku vahetusest tuleb EHS-i teavitada 1 kuu jooksul peale sündmuse toimumist. Pass tuleb uue omaniku andmete sisse kandmiseks edastada EHS-le koos omandiõiguse muutust kinnitava dokumendiga. Selleks võib olla kas hobuse ostu-müügi leping või hobuse omaniku vahetuse teatis (Lisa 6).

Mõlema dokumendi puhul on vajalikud järgmised andmed: mõlema osapoolle nimed, aadressid, allkirjad ja hobuse müügi kuupäev. Lisaks arvestatakse omaniku poolt e-kirjaga saadetud teateid.

Pass edastatakse hobuse uuele omanikule peale omaniku vahetuse registreerimisega seotud arve tasumist.

4.5 Täku valdaja kohustused

Täku valdaja vastutab nõuetele vastava paarituse (seemenduse) läbiviimise ja selle registreerimise eest EHS-s.

Täku valdaja kohustused:

- paaritustunnistuse (Lisa 1) täitmine;
- täku paaritusnimekirja (Lisa 2) pidamine;
- kinnipidamine kõigist täkkude paarituste või seemenduste piirangutest;
- täku asukoha muutusest ning tõuaretusest väljalangemise kohta teate edastamine EHS-i kontoris;
- nõustumine tema valduses olevate aretusandmete edastamise ja avaldamisega; - täku põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi läbiviimise korraldamine.

Täku valdaja on kohustatud teavitama mära omanikku võimalikest omadustest või asjaoludest, mis võivad vähendada järglase aretuslikku väärtust (näiteks täku jõudlusomadused, aga ka täku põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi tulemuste puudumine jm).

5. Märgistamise kord

Varsa või vanema hobuse identifitseerimiseks täidetakse identifitseerimisleht. Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UELN), mida edaspidi ei muudeta ning väljastatakse pass. Individuaalnumber (UELN) on 15-kohaline ning tori tõu

(universaalne suund) hobuste UELN sisaldab üldjuhul tähist TA. Individuaalnumber (UELN) sisaldab hobuse sünniaastast kahte viimast numbrit.

Hobuse passis on kirjas tõu nimetus.

Tähistena kasutatakse: TA peatõuraamat I, TA peatõuraamat II, TA tõuraamat, TA eeltõuraamat, TA lisaosa. Hobuse passis on märgitud tõuraamatu osa ja TA, UNIVERSAALSUUND.

5.1 Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobused märgistatakse elektroonilise transpondriga. Õigus transpondri paigaldamiseks on tegevusluba omaval loomaarstil. Transponder tuleb paigaldada hobuse kaelale turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma hobuse identifitseerimisega üheaegselt või varem. Varasema transpondriga märgistamise puhul tuleb identifitseerijale esitada teatis hobuse märgistamise kohta (Lisa 4) ning teatis saadetakse 30 päeva jooksul alates hobuse märgistamisest EHS-le.

Enne 01.07.2009 identifitseeritud hobuste märgistamisel transpondriga täidab loomaarst teate hobuse märgistamise kohta ning see saadetakse 30 päeva jooksul alates hobuse märgistamisest EHS-le. Teatelt peab selguma, millal märgistamine toimus, märgistaja nimi, märgistatud hobuse nimi ja UELN (olemasolul), transpondri kood ja koht, kuhu transponder paigaldati.

5.2 Hobuse nimi

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa pärisnime esitähelga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime (nt –S jne), rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (nt Z jne)

EHS-il on õigus nõuda hobuse nime muutmist järgmistel põhjustel:

- korduvate nimede kasutamine;
- põhjendamatult pikk nimi;
- kuulsate hobuste nimede kasutamine.

6. Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis teostatakse rahvusvaheliselt tunnustatud laboris.

Hobuse põlvnemisandmeid on geneetilise ekspertiisi abil vaja kontrollida, kui:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga;
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniaja järgi võivad kaks viimast täkku olla võimalikud isad; - varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata; - tekib kahtlus hobuse põlvnemisandmete õigsuses.

EHS laseb igal aastal geneetiliselt uurida vähemalt 1% tõuraamatusse kantud hobuste põlvnemisandmete õigsust.

Geneetilise ekspertiisi tulemusena hobuse põlvnemisandmete ebaõigeks osutumise korral kannab proovi võtmise ja tehtud ekspertiisi kulud hobuse omanik.

Sugulises kasutuses olevatel täkkudel on põlvnemisandmete õigsuse kontroll kohustuslik, teistel hobustel soovituslik. Täku põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi kulud kannab täku omanik.

7. Aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemise õigsuse kontrollimise kord

Seadusandlik alus aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemise õigsuse kontrollimise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Aretuslooma põlvnemise registreerimiseks peab aretaja esitama andmed õigeaegselt ja korrektselt Eesti Hobusekasvatajate Seltsile.

EHS-i kontakt: tel +372 4466995; e-post: ehs@ehs.ee; Pärnu mnt 13, Tori, Pärnumaa 86801.

7.1. Hobuse sünnist teatamine

Varsa sünnist teatamiseks edastab hobusepidaja tõuraamatupidajale varsa sünnitunnistuse. Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil. Varsa sünnist teatamiseks saadab mära omanik täidetud ja allkirjastatud varsa sünnitunnistuse EHS-i. Paaritustunnistuse ja varsa sünnitunnistuse digitaalne blankett on kättesaadav EHS-i kodulehelt. Mära omanik peab saatma varsa sünnitunnistuse 30 päeva jooksul peale mära varssumist EHS-i.

Varsa sünnitunnistusele kantakse:

- varsa ema nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- mära omanik või omaniku esindaja;
- varsa sünniaeg ja sugu;
- varsa värvus;
- varsa omaniku nimi ja allkiri.

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHS-i ka siis, kui mära ei tiinestunud ning vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

7.2. Hobuse identifitseerimine

Hobuse identifitseerib ja hobuse passi väljastab EHS.

Hobuse identifitseerimise süsteemi osad on:

- üks eluaegne identifitseerimisdokument;
- identsuskontrolli meetod (märgistamine elektroonilise transpondriga);
- tõuraamatu andmebaas, milles registreeritakse selle loomaga seotud üksikasjalikud identifitseerimisandmed. Tõuraamatu andmebaasi ja keskandmebaasi vahel on toimiv ühendus, mis tagab nendes andmebaasides ajakohase teabe kättesaadavuse.

Loomapidaja esitab hobuse identifitseerimisdokumendi taotluse EHS-le. Hobuse pass väljastatakse hiljemalt kuue kuu jooksul alates hobuse sünnist. Varsa identifitseerimisel täidab EHS-i poolt volitatud isik identifitseerimislehe varsa ema juures. Andmed identifitseerimislehe kohta on toodud aretusprogrammi osas „Tõuraamatuse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”. EHS tunnistab veterinaararsti poolt tehtud joonisdiagrammi.

Hobusele paneb nime omanik. Nimi peab algama isa pärisnime esitähedega ning soovitatavalt lõppema märade puhul täis- ja täkkude puhul kaashäälikutega.

Individuaalnumber (UELN) antakse kõigile identifitseeritud hobustele vastavalt osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord” toodud näitele. Numbris kajastub tori tõu universaalse suuna tõuraamatu osa tähis (TA) ja sünniaasta.

Transpondri paigaldamist on täpsemalt kajastatud peatükis “Hobuste märgistamine”.

Kande elektroonilisse tõuraamatusse teeb aretusühing. Tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi.

7.3 Hobuste märgistamine

Hobuse märgistamine toimub vastavalt Programmi punktile 5.1 Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine.

7.4 Põlvnemisandmete õigsuse kontroll

Põlvnemisandmete õigsuse kontroll toimub paaritustunnistuse ja varsa sünnitunnistuse alusel ja vastavalt Programmi punktile 6. "Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis".

7.5 Andmete säilitamine

Vastavalt põllumajandusministri 21. detsembri 2009. a määrusele nr 128 on hobuse omanik (pidaja) kohustatud pidama arvestust karjas olevate hobuste üle. Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed: hobuse nimi, tõug, sünniaeg, karja toomise ja karjast väljaviimise aeg ning lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga. Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Paaritustunnistusi, sünnitunnistusi, identifitseerimislehti, paaritusnimekirju, teatisi omaniku vahetuse kohta ja muid dokumente säilitatakse vastavalt ettenähtud korrale.

8. Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Seadusandlik alus aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Hobuse geneetilist väärtust hinnatakse tema jõudlusandmete alusel. Hobuse omajõudlust hinnatakse varsaeas, noorhobuste jõudluskatsetel, võõrratsaniku testil, rakendihobuste jõudluskatsetel ja võistlusspordis. Hobuse geneetilise väärtuse hindamisel arvestatakse järglaste, eellaste ja külgsugulaste jõudlusandmeid.

Jõudlusandmed avaldatakse EHS-i koduleheküljel.

Avaldatud jõudlusandmed on eelkõige aretajale mõeldud info, kes kasutab neid paaride valiku otsuste langetamisel.

Hobuse jõudlusandmete ning tema järglaste jõudlusandmete alusel võib anda tākule või mārale tiitli ELIIT. Vastav kanne tehakse hobuse passi tõuaretusalase informatsiooni leheküljele ja elektroonilisse tõuraamatusse.

9. Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

Hobuse aretuseks sobivaks tunnistamisel arvestatakse tema põlvnemisega, välimiku ja allüüride hinnanguga ja jõudluskontrolli käigus kogutud jõudlusandmetega.

9.1 Hobuste hindamine:

Hobuste hindamine toimub vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise korrale.

Hindamise tasemed:

Tase A – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel hinnatakse järgmiseid tunnuseid:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) üldmulje

Tase B – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel ning üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel hinnatakse järgmisi tunnuseid:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) üldmulje

Tase C – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel ning üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel hinnatakse järgmisi tunnuseid:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp
- g) hüpe
- h) üldmulje

Hindamiskomisjon on vähemalt kahe-, soovitatavalt kolmeliikmeline. Üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel on hindamiskomisjon soovitatavalt 3- kuni 6- liikmeline. Hindamine toimub numbriliselt: 10 = suurepärase

9 = väga hea

8 = hea

7 = küllalt hea

6 = rahuldav

5 = piisav

4 = puudulik

3 = küllaltki halb

2 = halb

1 = väga halb

0 = hindamata

9.2 Täkkude tunnustamine

Täkkude tunnustamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta aretusprogrammi raames omaniku kirjaliku avalduse alusel. Tunnustatud täkid omavad suuremaid eeldusi tõu kvaliteedi tõstmiseks.

Tingimused, millele täkk peab vastama enne tunnustamiseks esitamist:

- vanus vähemalt 2 aastat;

- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele;
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass);
- teostatud on täku põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis;
- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõuväärtust;
- täku enda või tema järglaste jõudluskatsete tulemused.

Täku tunnustamise õiguspädevaks organiks on tõukomisjon, kes teeb otsuse jõudluskatsete, põlvnemise ja veterinaarse ülevaatuse tulemuste alusel. Täkkude tunnustamisel on eesmärgiks tagada tori tõu genofondi säilitamine ja põhiliinide väärtustamine.

Otsus on:

- tunnustatud kaheks aastaks
- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on “tunnustatud kaheks aastaks”, kui täkk on esitatud üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel ning saanud tõu- ja hindamiskomisjonilt tunnustuse.

- Tõukomisjoni otsusega on täkk “tunnustatud” järgmistel juhtudel:
- Täkk on hinnatud vastavalt hindamise juhendile ning läbinud veo- ja sõidukatsed või võõrratsaniku testi või osalenud hobuspordi võistlustel, mille tulemusi arvestades on tõu- ja hindamiskomisjon teinud tunnustusotsuse.
- Täckul on vähemalt viis järglast, kes on hinnatud I või kõrgema auhinnaga.
- Täkk kuulub peatõuraamat I ning on saanud jõudluskatsetel kõikide hinnatavate tunnuste osas vähemalt 7 punkti.

Otsus on “esialgu mitte tunnustatud”, kui täkk ei täida aretusprogrammis esitatud nõudmisi, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab.

Otsus on “mitte tunnustatud”, kui täkk ei täida esitatud nõudmisi.

Otsus protokollitakse. Otsus avalikustatakse ja edastatakse kirjalikult täku omanikule.

Tunnustatud täkud avalikustatakse EHS-i kodulehel.

Täku omaniku soovil kantakse tunnustamisotsus hobuse passi.